

Dr hab. Justyna Szulich-Kałuża, prof. KUL
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Instytut Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach
Kierownik Katedry Komunikacji Wizualnej i Nowych Mediów

Lublin, 15.05.2026 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Agaty Zielińskiej
Nowe media a kompetencje komunikacyjne i uczestnictwo w kulturze młodzieży pracującej.
Studium socjologiczne w perspektywie porównawczej

Ocena ogólna rozprawy doktorskiej

Rozprawa doktorska pod względem merytorycznym, przyjętych założeń metodologicznych oraz zrealizowanych badań, wpisuje się w problematykę wpływu nowych mediów na uczestnictwo w kulturze i kompetencje komunikacyjne młodych pracowników. Autorka ujmuje te zagadnienia w perspektywie porównawczej, odwołując się do tradycji klasycznych badań socjologicznych dotyczących awansu kulturalnego oraz form uczestnictwa młodych ludzi w kulturze. Dysertacja stanowi interesujący głos w debacie nad przemianami kultury i komunikacji w społeczeństwie cyfrowym. Autorka dysertacji nawiązuje do badań Zbigniewa Bokszańskiego poświęconych młodym robotnikom i ich uczestnictwu w kulturze w latach siedemdziesiątych XX wieku i podejmuje próbę reinterpretacji tamtych ustaleń w warunkach współczesnego społeczeństwa cyfrowego. Praca koncentruje się na analizie sposobów funkcjonowania młodych ludzi w dualnej rzeczywistości – realnej i cyfrowej – oraz na mechanizmach regulujących ich praktyki kulturowe oraz komunikacyjne.

Usytuowanie dysertacji w dyscyplinie nauki socjologiczne należy uznać za w pełni uzasadnione, ponieważ wnosi ona aktualizację klasycznej problematyki uczestnictwa w kulturze i awansu kulturalnego w kontekście społeczeństwa cyfrowego, łącząc perspektywy socjologii kultury, socjologii pracy oraz socjologii komunikacji i mediów.

Rozprawa charakteryzuje się starannie opracowanym zapleczem teoretyczno-definicyjnym oraz osadzeniem w jakościowym i ilościowym paradygmacie badawczym. Zastosowane instrumentarium badawcze należy uznać za adekwatne do podjętej problematyki. Autorka wykorzystwała technikę ankiety internetowej oraz triangulację metod jakościowych, obejmującą swobodne wywiady pogłębione, obserwację jawną nieuczestniczącą oraz analizę danych zastanych. Część empiryczna pracy pozwala na pozytywną ocenę warsztatu badawczego Doktorantki, mimo dostrzegalnych drobnych uwag dotyczących niektórych rozwiązań szczegółowych.

Ocena szczegółowa rozprawy

1. Struktura i zawartość treściowa rozprawy

Recenzowana rozprawa jest dobrze ustrukturyzowana i składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, z których pierwsze trzy są teoretyczne, kolejne stanowią część metodologiczną oraz analityczno-interpretacyjną. Pozostałe elementy składowe to zakończenie, bibliografia, spis tabel i rysunków, narzędzia empiryczne: kwestionariusz ankiety internetowej oraz lista dyspozycji do wywiadu swobodnego. Struktura pracy pozwala na logiczne śledzenie przebiegu realizacji projektu badawczego od części wprowadzającej, ustaleń teoretycznych, przez metodologię, realizację badań do wniosków końcowych. Wyraźny podział na część teoretyczną, empiryczną oraz analityczno-interpretacyjną pozwala na przejrzyste zapoznanie się z zapleczem teoretycznym, a następnie wynikami i interpretacją badań.

Rozdział pierwszy rozprawy „Ruchliwość społeczna a awans kulturalny stanowi obszerną podstawę teoretyczno-definicyjną rozprawy, na temat ruchliwości społecznej, awansu społecznego oraz awansu kulturalnego w perspektywie klasycznych i współczesnych teorii socjologicznych (Znanięcki, Soroki, Bokszański, Bourdieu, Świątkiewicz, Domański). Poszukując uwarunkowań ruchliwości społecznej nowoczesnego społeczeństwa Autorka analizuje m. in. wpływ czwartej rewolucji przemysłowej oraz znaczenie nowych form kapitału społecznego i kulturowego związanych z technologiami cyfrowymi. Omówiona zostaje koncepcja e-kapitału, zgodnie z którą kompetencje cyfrowe, sieci kontaktów i aktywność internetowa stają się ważnym zasobem umożliwiającym osiągnięcie przewagi społecznej. Z drugiej strony pojawia się problem kontroli nad danymi użytkowników, które są nowym zasobem społecznym, a dominację nad nimi sprawują wielkie korporacje technologiczne. Na podkreślenie zasługuje fragment poświęcony wpływowi sztucznej inteligencji i cyfryzacji na współczesny rynek pracy oraz mechanizmy reprodukcji nierówności społecznych. Jest to interesująca i aktualna część pracy, w której Autorka wskazuje, że algorytmy rekrutacyjne, bazujące na danych historycznych, mogą utrzymywać istniejące uprzedzenia i nierówności społeczne (przypadek systemu Amazona platform cyfrowych, takich jak Uber, Bolt, Glovo). Druga część rozdziału poświęcona jest kompetencjom komunikacyjnym i językowym jako istotnym czynnikom uczestnictwa w kulturze oraz awansu społecznego, a w szczególności przemianom języka pod wpływem mediów społecznościowych i rozwojowi nowych kodów komunikacyjnych. Treść rozdziału dopełniają opisy kompetencji kulturowych i medialnych jako kluczowych warunków świadomego uczestnictwa w kulturze społeczeństwa cyfrowego, obejmujące nie tylko znajomość kultury i mediów, ale także krytyczne myślenie, refleksję etyczną oraz umiejętność interpretowania treści cyfrowych.

Ocena: Rozdział pierwszy stanowi próbę syntetycznego ujęcia klasycznych i współczesnych teorii ruchliwości społecznej oraz ich powiązania z kategorią awansu kulturalnego w warunkach cyfrowej transformacji społeczeństwa. Niewątpliwą jego mocną stroną jest szeroka baza teoretyczna oraz dążenie do ukazania ciągłości między tradycyjnymi badaniami socjologicznymi a współczesnymi procesami związanymi z cyfryzacją, w tym algorytmizacją i rozwojem sztucznej inteligencji. Treść rozdziału świadczy o dobrej orientacji Autorki w literaturze przedmiotu. Pewnym mankamentem pozostaje jednak nadmierna rozległość podejmowanej problematyki oraz wielowątkowość wywodu, obejmującego m.in. kwestie ruchliwości społecznej, kompetencji komunikacyjnych, kulturowych i medialnych, a także cyfryzacji kultury oraz higieny cyfrowej.

Rozdział drugi rozprawy „Nowe media i mechanizmy ośrodków opiniotwórczych” ukazuje funkcjonowanie nowych mediów w społeczeństwie sieciowym oraz ich wpływ na współczesne mechanizmy komunikacji, kultury i wspólnotowości. Mocną stroną tej części jest bogate zaplecze teoretyczne (Castells, Manovich, van Dijk, Bourdieu, McQuail, Kreft) oraz umiejętne połączenie klasycznych koncepcji socjologicznych i medioznawczych. Autorka trafnie ukazuje ambiwalentny charakter cyfrowej transformacji – z jednej strony demokratyzację dostępu do kultury i możliwość tworzenia nowych wspólnot zainteresowań, z drugiej zaś rosnącą władzę platform cyfrowych, algorytmiczną kontrolę komunikacji oraz powierzchowność relacji społecznych. Ważne w kontekście tematu pracy jest przypomnienie teorii cyfrowego podziału Jana van Dijka. Autorka dysertacji podkreśla, że współczesny problem cyfrowego podziału przyjmuje nową formę - kluczowe znaczenie mają kompetencje krytycznej analizy treści oraz świadomość działania algorytmów i sztucznej inteligencji. Dla problematyki pracy szczególnie istotne są rozważania dotyczące przemian sposobów uczestnictwa w kulturze. Autorka wskazuje, że współczesna cyfryzacja znacząco poszerzyła dostęp do dóbr/treści kultury, które wcześniej były silnie uzależnione od miejsca zamieszkania, sytuacji materialnej oraz poziomu kapitału kulturowego jednostki. Zauważa również, iż we współczesnym społeczeństwie o pozycji jednostki coraz częściej decydują kompetencje związane z interpretacją, selekcją i krytycznym odbiorem treści kulturowych, a nie wyłącznie sam fakt dostępu do kultury. Na uwagę zasługuje również analiza nowych form wspólnotowości internetowej, zwłaszcza roli memów jako narzędzi komunikacji symbolicznej i budowania wspólnej pamięci kulturowej.

Ocena: Autorka trafnie wskazuje na przemiany uczestnictwa w kulturze, znaczenie algorytmizacji komunikacji oraz rolę kompetencji cyfrowych i kulturowych we współczesnym społeczeństwie. Szczególnie wartościowe są fragmenty dotyczące wspólnot internetowych, jako narzędzi komunikacji symbolicznej oraz krytycznej refleksji nad funkcjonowaniem

platform cyfrowych. Autorka formułuje wiele trafnych diagnoz dotyczących wpływu algorytmów i mediów społecznościowych na kulturę i relacje społeczne, jednak rzadko odwołuje się do konkretnych badań, danych statystycznych czy analiz empirycznych potwierdzających przedstawiane tezy. Dotyczy to zwłaszcza fragmentów odnoszących się do wpływu platform cyfrowych na osłabienie więzi społecznych czy standaryzację komunikacji. W tym kontekście warto byłoby rozszerzyć argumentację o wybrane badania empiryczne, takie jak m.in. „Lonely algorithms: A longitudinal investigation into the bidirectional relationship between algorithm responsiveness and loneliness” (2024), które wskazuje, że percepcja reaktywności algorytmu na Instagramie wiąże się z poczuciem samotności, natomiast postrzeganie algorytmu jako „nieczułego” koreluje z wyższym poziomem samotności. Uzupełniająco można odwołać się do badania „Friendship and online filtering” (2019), które sugeruje, że media społecznościowe wzmacniają homogeniczność silnych więzi przy jednoczesnym osłabieniu więzi słabych, co może sprzyjać fragmentaryzacji relacji społecznych. Z kolei „The influence of social media and digital communication on the evolution of vocabulary and grammatical structures” (2025) wskazuje, że algorytmy i formaty platform cyfrowych wpływają na upraszczanie języka, rozwój neologizmów oraz skrótowość wypowiedzi, przy czym efekty te różnią się w zależności od platformy. Pomimo wskazanych uwag rozdział posiada znaczną wartość poznawczą i świadczy o dobrej orientacji Autorki w aktualnych ustaleniach dotyczących mediów cyfrowych i kultury sieciowej.

Rozdział trzeci „Refleksja socjologiczna: procesy ciągłości oraz zmiany uczestnictwa w kulturze “wczoraj i dziś”. Charakterystyka współczesnego społeczeństwa” poświęcony jest analizie przemian uczestnictwa w kulturze w kontekście procesów cyfryzacji, platformizacji oraz szerszych współczesnych zmian społeczno-kulturowych. W podrozdziale dotyczącym dystynkcji klasowej i wszytkożerności kulturowej autorka poprawnie rekonstruuje klasyczne ujęcie Pierre’a Bourdieu, zestawiając je z koncepcją Richarda Petersona. W części poświęconej integracyjnej roli kultury Autorka dostrzega erozję klasycznych modeli wspólnotowości w warunkach cyfrowych. Umiejętnie wykorzystuje teorię Antoniny Kłoskowskiej oraz jej rozszerzenia, pokazując transformację relacji między nadawcą a odbiorcą. Autorka trafnie łączy klasyczne ujęcia socjologiczne z analizą współczesnych procesów cyfrowych, wskazując na rolę algorytmów, personalizacji oraz mediów społecznościowych w kształtowaniu codziennych praktyk kulturowych. Na uwagę zasługuje również wyważone pokazanie napięcia między ciągłością tradycji a powstawaniem nowych rytuałów kulturowych. Podrozdział oparty na badaniach Narodowego Centrum Kultury stanowi wartościowe uzupełnienie rozważań teoretycznych. Autorka identyfikuje stabilność niektórych praktyk kulturowych przy

jednoczesnym spadku uczestnictwa w instytucjach tradycyjnych oraz rosnącą rolę streamingu. Szczególnie istotny jest podrozdział dotyczący platformizacji kultury, w którym Autorka omawia rolę algorytmów oraz sztuki generatywnej. Część poświęcona Homo Digitalis stanowi syntetyczną charakterystyką współczesnego społeczeństwa cyfrowego. Wartościowe są analizy dotyczące smogu informacyjnego, przyspieszenia komunikacyjnego oraz kryzysu narracji.

Ocena: Zaletą rozdziału jest interdyscyplinarność oraz umiejętne łączenie klasycznych oraz współczesnych teorii społeczno-kulturowych i studiów nad mediami. Jednocześnie dominacja perspektywy krytycznej powoduje ograniczone uwzględnienie alternatywnych interpretacji procesów cyfryzacji. Analiza ta mogłaby zostać wzbogacona o pełniejsze ujęcie wspólnot cyfrowych, które są w dużej mierze przedstawione w sposób jednostronny, przede wszystkim jako formy nietrwałe, powierzchowne i silnie podporządkowane logice algorytmicznej. Taki sposób ujęcia, choć częściowo uzasadniony, pomija istotny nurt badań wskazujących na realne i trwałe funkcje integracyjne społeczności internetowych. W szczególności warto byłoby uwzględnić fakt, że wspólnoty cyfrowe – zwłaszcza te oparte na zainteresowaniach, praktykach kulturowych czy tożsamościach subkulturowych – mogą charakteryzować się wysokim poziomem spójności normatywnej, emocjonalnej oraz długotrwałości relacji. Przykłady takich społeczności, jak grupy fandomowe, społeczności edukacyjne, grupy wsparcia, pokazują, że przestrzeń cyfrowa nie tylko rozprasza więzi społeczne, lecz także może je intensyfikować i stabilizować.

Rozdział czwarty „Założenia metodologiczne badań i społeczno-demograficzna charakterystyka badanej społeczności” to część metodologiczną dysertacji, w której Autorka rekonstruuje klasyczne studium Zbigniewa Bokszańskiego *Młodzi robotnicy a awans kulturalny* w odniesieniu do współczesnych młodych pracowników umysłowych. Autorka rekonstruuje kontekst PRL i zestawia go z realiami neoliberalnego rynku pracy, globalizacji oraz cyfryzacji współczesnego społeczeństwa. Dzięki temu analiza nie ma charakteru wyłącznie historyczno-porównawczego, lecz ukazuje ciągłość i transformację mechanizmów awansu społecznego, uczestnictwa w kulturze oraz organizacji pracy. Autorka dość szczegółowo przedstawia analogie pomiędzy młodymi robotnikami lat 70. a współczesnymi pracownikami korporacji i biur niekorporacyjnych w zakresie funkcjonowania w strukturach hierarchicznych, potrzeby stabilizacji ekonomicznej czy doświadczenia „podwójnej młodości” w rozumieniu Bokszańskiego. Na wyróżnienie zasługuje charakterystyka środowiska pracy współczesnych pracowników umysłowych: opis kultury organizacyjnej korporacji, modeli zarządzania, systemów ewaluacji, pracy zdalnej i hybrydowej oraz wpływu globalizacji na relacje zawodowe. Rozważania porządkują sformułowane cele: w jakim stopniu rozwój nowych

mediów wprowadza nowe standardy komunikacji (np. multimodalność, interakcyjność, krótkie treści) z uwzględnieniem konieczności nabycia umiejętności cyfrowych, czy nowe media oddziałują na mechanizmy utrwalania bądź przełamywania istniejących struktur społecznych, a także czy zmieniają uwarunkowania ruchliwości społecznej i procesów awansu kulturowego, otwierając nowe ścieżki uczestnictwa i partycypacji społecznej. W zakresie metodologii rozdział cechuje się poprawnie dobraną triangulacją metod badawczych obejmującą wywiady pogłębione swobodne (aktualizowane względem współczesnego kontekstu), obserwację jawną nieuczestniczącą w formie nieformalnych rozmów, analizę danych zastanych (dostępnych raportów i opracowań badawczych dotyczących współczesnych praktyk kulturowych w Polsce). Element ilościowy badań stanowiła ankieta internetowa, której wyniki pełniły funkcję weryfikacyjną i uzupełniającą wobec danych uzyskanych w technikach jakościowych. Logika doboru próby opierała się na wyznaczeniu grupy stopniowo, w trakcie procesu badawczego, na podstawie bieżących wniosków z analizy i obserwacji. Metodą kuli śnieżnej udało się spełnić ilościowy cel jedynie częściowo (ankietę wypełniło 76 osób z zamierzonych 100).

Ocena: Zauważalna jest tendencja do szerokiego omawiania kontekstu historycznego i społecznego przy nieco mniej szczegółowym opracowaniu zagadnień metodologicznych. Dotyczy to zwłaszcza rozbudowanych treści odnoszących się do systemu PRL, sztucznej inteligencji oraz współczesnej kultury korporacyjnej. W warstwie metodologicznej można byłoby szerzej doprecyzować procedury analizy materiału empirycznego oraz sposób interpretacji danych jakościowych. Brakuje tu opisu wykorzystania programu MAXQDA, w szczególności informacji dotyczących procesu kodowania (czy kategorie miały charakter indukcyjny czy dedukcyjny oraz czy klucz kategoryzacyjny został opracowany przed rozpoczęciem analizy, czy w jej trakcie). Istotną kwestią metodologiczną pozostaje również dobór próby badawczej do wywiadów swobodnych. Respondenci byli rekrutowani z osobistej sieci kontaktów, metodą rekomendacji oraz techniką kuli śnieżnej, co – choć dopuszczalne w badaniach jakościowych – w tym przypadku może rodzić ryzyko znacznej homogeniczności próby. Na podkreślenie zasługuje natomiast świadomość metodologiczna Autorki, zwłaszcza w zakresie dostrzegania ograniczeń realizowanego procesu badawczego oraz trudności związanych z adaptacją schematu badawczego Zbigniewa Bokszańskiego do współczesnych realiów społeczno-technologicznych i przenoszeniem dawnych kategorii analitycznych na aktualne warunki społeczne.

Rozdział piaty zatytułowany „Od kapitału kulturowego do kapitału cyfrowego: przemiany relacji między awansem społecznym, zawodowym i kulturalnym” poświęcony jest interpretacji i weryfikacji przemian uczestnictwa w kulturze w warunkach społeczeństwa cyfrowego na

podstawie przeprowadzonych badań. Istotną część rozdziału poświęcono kompetencjom kulturowym, medialnym i komunikacyjnym. Autorka wskazuje, że tradycyjne kompetencje związane ze znajomością kanonu kultury czy umiejętnością interpretacji tekstów kultury tracą dominujące znaczenie na rzecz kompetencji cyfrowych i medialnych. Kluczowe stają się umiejętności korzystania z platform cyfrowych, selekcji informacji oraz świadomego funkcjonowania w środowisku algorytmicznym. Autorka analizuje także procesy reprodukcji kapitału kulturowego. Przeprowadzone badania wskazują, że praktyki kulturowe wyniesione z domu rodzinnego nadal wpływają na aktywność kulturalną respondentów, jednak cyfryzacja osłabia tradycyjne mechanizmy dziedziczenia kapitału kulturowego. Uczestnictwo w kulturze staje się bardziej dostępne i mniej zależne od pochodzenia społecznego czy poziomu wykształcenia rodziców. W końcowej części rozdziału autorka podejmuje próbę redefinicji współczesnego uczestnictwa w kulturze (postrzeganie kultury tradycyjnej i cyfrowej jako wzajemnie uzupełniające się formy aktywności, przy czym media społecznościowe i platformy streamingowe stają się podstawowym środowiskiem kontaktu z kulturą).

Ocena: Rozdział cechuje się trafnym uchwyceniem wpływu przemian cyfrowych na praktyki kulturowe młodych osób pracujących. Autorka konsekwentnie przechodzi od prezentacji wyników badań własnych do ich interpretacji w świetle teorii socjologicznych. W rozdziale widoczna jest umiejętność syntetycznego łączenia danych empirycznych z refleksją teoretyczną. Interesujące są fragmenty dotyczące redefinicji awansu kulturalnego i przesunięcia znaczenia z tradycyjnych kompetencji kulturowych ku kompetencjom cyfrowym i medialnym. Pewne pytania budzi jednak interpretacja wyników badań, w której analiza relacji między algorytmami a użytkownikami ma momentami charakter deterministyczny, a mogłaby zostać uzupełniona o perspektywę większej sprawczości odbiorców w szerszej perspektywie badawczej i porównawczej.

W zakończeniu Autorka dokonała syntetycznego zestawienia wniosków z realizacji projektu badawczego oraz wskazała na przesunięcie od tradycyjnych form uczestnictwa w kulturze ku znaczeniu kapitału cyfrowego oraz roli algorytmów w kształtowaniu praktyk kulturowych.

2. Ocena doboru i wykorzystania literatury przedmiotu

Bibliografia, podzielona na pozycje książkowe, artykuły oraz zasoby internetowe, świadczy o szerokiej orientacji Autorki w problematyce socjologii kultury, teorii mediów, cyfryzacji oraz uczestnictwa w kulturze. Literatura cytowana, obok klasycznych, obejmuje liczne współczesne publikacje, w tym pozycje wydane po 2020 roku oraz źródła obcojęzyczne, co należy ocenić pozytywnie. Pewnym niedostatkiem jest natomiast ograniczona liczba opracowań

metodologicznych, zwłaszcza z zakresu metodologii badań jakościowych. Mimo tej uwagi bibliografia stanowi wystarczający i adekwatny kontekst teoretyczny dla podejmowanej problematyki badawczej.

3. Ocena strony formalnej pracy

Pod względem formalnym praca wymaga większej staranności redakcyjnej i językowej. W tekście pojawiają się miejsca potknięcia stylistyczne, powtórzenia oraz drobne błędy literowe i interpunkcyjne. Zauważalna jest również niekonsekwencja w stosowaniu numeracji podrozdziałów i paragrafów. Korekty wymaga także sposób opracowania bibliografii oraz przypisów, które powinny zostać ujednoczone zgodnie z przyjętymi zasadami edytorskimi. Wskazane uchybienia mają jednak charakter głównie techniczny i redakcyjny, nie wpływając zasadniczo na wartość merytoryczną pracy.

Wnioski końcowe i konkluzja:

Ustawowe wymagania i kryteria pracy doktorskiej określone są w ustawie: „Rozprawa doktorska przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego (...) powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”.

Zgodnie z tym, że istotą pracy doktorskiej powinno być pokazanie warsztatu naukowego doktoranta, który powinien polegać na umiejętności analize literatury, sformułowaniu problemu i pytań badawczych, wyborze metody, przeprowadzeniu badań i ich interpretacji, stwierdzam, że Doktorantka te wymogi spełnia.

Konkluzja: recenzowana przeze mnie rozprawa doktorska mgr Agaty Zielińskiej zatytułowana: *Nowe media a kompetencje komunikacyjne i uczestnictwo w kulturze młodzieży pracującej. Studium socjologiczne w perspektywie porównawczej* odpowiada warunkom stawianym tego typu opracowaniom i wnoszę do Rady Naukowej Instytutu Socjologii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach o jej dopuszczenie do publicznej obrony.

Justyna Sankiewicz